

ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ

Проведено аналіз підходів, які застосовуються в міжнародній практиці стратегічного планування. Запропоновано підходи до стратегічного планування доходної частини бюджету, репрезентативних для економіки України та наведено їх порівняльну характеристику.

Проведен анализ современных подходов, которые применяются в международной практике стратегического планирования. Предложены подходы к стратегическому планированию доходной части бюджета, репрезентативных для экономики Украины и приведена их сравнительная характеристика.

Analyzed the current approaches used in the international practice of strategic planning. Proposed the approaches to the strategic planning of budget revenues, representative of the Ukrainian economy and given their comparative characteristics.

Ключові слова: державний бюджет, доходи бюджету, бюджетне планування, бюджетне прогнозування, стратегічне планування, бюджетна стратегія.

У бюджетному процесі будь-якої країни значну роль відіграє бюджетне планування, оскільки воно є одним з найвагоміших інструментів досягнення макроекономічної збалансованості та створення сприятливих умов для успішного соціально-економічного розвитку держави на довгострокову перспективу. За допомогою бюджетного планування визначається рух бюджетних коштів відповідно до цілей та завдань, визначеними в основних напрямках бюджетної політики, прогнозі Державного бюджету України та основних прогнозних макропоказниках економічного і соціального розвитку України [1-3].

Питанням бюджетного планування і прогнозування доходів державного бюджету присвячено публікації таких українських вчених, як О.Василик, І.Чугунов, Ц.Огонь, В.Опарін, В.Федосов, С.Юрій, І.Запатріна, Л.Лисяк, Т.Затонацька та ін. Безпосередньо плануванню податкових надходжень присвячено дослідження українських та зарубіжних вчених, серед яких О.Зварич, Н.Бабіч, В.Бочарнікова, Т.Василькова, О.Мельник, В.Сибірянська та ін. [4-11].

Водночас, проблема стратегічного планування доходів бюджету загалом і податкових надходжень зокрема залишається недостатньо дослідженою. Значно ускладнено аналіз існуючих прогнозів та механізм їх побудови, що пов'язано з недостатнім обсягом і глибиною проведених досліджень щодо практики стратегічного планування доходної частини бюджету. Підходи до стратегічного планування доходної частини бюджету не знайшли свого відображення у таких законодавчих документах, як Бюджетний та Податковий кодекси України, які мали б це передбачити [12; 13].

На сьогодні значно якісніше здійснюється прогнозування макропоказників та планування доходної частини бюджету на короткостроковий період, зазвичай відхилення між фактичними надходженнями та прогнозними в межах одного року є досить незначними, і річне прогнозування практично наближене до реальної макроекономічної ситуації [14; 15].

Метою статті є аналіз сучасних підходів, які застосовуються в міжнародній практиці стратегічного планування, визначення підходів до стратегічного

планування доходної частини бюджету, репрезентативних для економіки України, та наведення їх порівняльної характеристики.

Стратегічне бюджетне планування – це комплекс організаційно-технічних, методичних й методологічних заходів на таких стадіях бюджетного процесу, як складання, розгляд та затвердження стратегічних планів для визначення обсягів і джерел формування та напрямів використання бюджетних ресурсів держави в довгостроковій перспективі (від кількох до 10-15 і більше років) з метою забезпечення стабільного соціально-економічного розвитку суспільства. Бюджетна стратегія є засобом обґрунтування вибору стратегічних планів та напрямів бюджетної політики, виходячи з довгострокових завдань розвитку економіки та прийняття конкретних рішень органами законодавчої та виконавчої влади, органами місцевого самоврядування щодо регулювання соціально-економічних процесів.

В Україні унормовано низку документів, що стосуються стратегічного планування на загальнодержавному рівні: Закони України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» та «Про державні цільові програми»; низка постанов і розпоряджень Кабінету Міністрів України «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України», «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету»; указ Президента України до Верховної Ради України «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки» [16-20].

Стратегічне планування доходної частини бюджету здійснюється на основі економічних прогнозів із використанням математичного інструментарію. Вітчизняний досвід у сфері формування податкових прогнозів невеликий внаслідок недовгого терміну існування сучасної податкової системи, непостійності нормативної бази, відсутності єдиних теоретичних та методологічних підходів до планування податків.

В той же час перехід до практики формування середньострокових бюджетів об'єктивно зумовлює необхідність розробки підходів, методів й методик стратегічного планування доходної частини бюджету. Враховуючи те, що саме податкові надходження займають основну питому вагу державного бюджету України, необхідно удосконалити систему стратегічного планування та прогнозування бюджетних і податкових показників. Стратегічне планування податкових надходжень дозволить реально оцінити податковий потенціал країни, спираючись на плани соціального й економічного розвитку.

На основі узагальнення поглядів сучасних українських і зарубіжних вчених на проблеми стратегічного планування встановлюються відмінні ознаки підходів та методів бюджетного планування, розкривається перелік, їх зміст і вихідна інформаційна база, подається порівняльна характеристика підходів за певним набором ознак.

Прогноз надходжень доходів бюджету базується на макроекономічних

показниках розвитку країни, провідних галузей економіки країни, конкретних регіонів, які розробляються центральними економічними відомствами і місцевими органами влади й управління. При цьому, як правило, прогноз формування дохідної частини бюджету на наступний рік здійснюється на основі звітних даних за дев'ять місяців з урахуванням їх динаміки в четвертому кварталі. У випадках, коли в четвертому кварталі звітного року передбачені суттєві зміни, їх обов'язково необхідно врахувати в розрахунках на прогнозний період. Враховуються прогнозні макроекономічні показники на наступний рік, до яких відносять: валовий внутрішній продукт (номінальний); темпи зниження (зростання) валового внутрішнього продукту (реального); обсяг продукції промисловості у поточних оптових цінах; обсяг валової продукції сільського господарства; індекс споживчих цін; індекс цін виробників; офіційний обмінний курс гривні до долара США; темпи зростання монетарної бази; темпи зростання грошової маси; грошові доходи населення – номінальні та реальні; середньомісячна заробітна плата робітників і службовців; індекс реальної заробітної плати робітників і службовців; рівень зареєстрованого безробіття на кінець року; зовнішньоторговельний оборот; експорт та імпорт товарів і послуг.

Основними елементами механізму обчислення доходів бюджету є база оподаткування та ставка податку. Від рівня визначеності цих двох елементів залежить рівень обґрунтованості планових сум податків, зборів та інших обов'язкових платежів, які формують дохідну частину бюджету на перспективу. Вивчення об'єктивних і суб'єктивних факторів, які впливають на формування бази оподаткування, свідчить про те, що обсяг надходження податків у конкретній кількісній формі значною мірою має ймовірний, прогнозний характер, незважаючи на те, що під час його прогнозування враховуються реальні економічні процеси, а фундаментом прогнозу є програми економічного і соціального розвитку як країни в цілому, так і окремих регіонів. При цьому необхідно врахувати існуючі тенденції, виявити можливі зміни в прогнозному періоді. Метою відповідних розрахунків є аналіз дохідної бази звітного періоду наповнення бюджету в прогнозованому періоді, пошуку додаткових джерел наповнення та попередження бюджетних втрат.

Спочатку розмежуємо поняття «підхід» і «метод» стратегічного планування. Підхід визначається як сукупність єдиних за змістом принципів й методів дослідження. Дане визначення підкреслює ієрархічну супідрядність двох понять – підхід реалізується через набір методів. Очевидно, що всі методи в рамках одного підходу повинні мати спільну суттєву ознаку, якою слід вважати єдність вихідної для планування інформаційної бази.

Серед найбільш поширених підходів, які застосовуються в міжнародній практиці стратегічного планування доходів бюджету, можна виокремити такі:

1. Моделювання. Передбачає конструювання моделі на підставі попереднього вивчення об'єкта чи процесу, виділення його істотних характеристик або ознак. Недоліком підходу є нездатність відтворювати надходження бюджету на базі значень різних показників попереднього періоду, що пояснюється лінійною природою моделей, наявністю та суттєвою важливістю деяких неврахованих

суб'єктивних чинників, таких як політична складова, спрямованість керівництва фіскальної служби на активізацію певного виду діяльності в кожний окремий період часу тощо.

2. Ефективна ставка оподаткування. Надійність прогнозу під час використання такого підходу залежить від незмінності умов оподаткування і податкового адміністрування.

3. Підхід, заснований на еластичності. Застосування коефіцієнта еластичності доцільне з урахуванням дискреційних змін податкової системи (зміни ставок, податкової структури, системи регулювання збору податків, податкового покриття тощо).

4. Інтегрований підхід (синтетичний або прагматичний), тобто моделі, які спочатку розраховують початковий макроекономічний прогноз, використовують його для прогнозу бюджетних показників простішими методами, описаними вище, після чого отримані похибки використовують для уточнення макроекономічного прогнозу. Ця процедура повторюється кілька разів, поки показники двох моделей не будуть повністю узгоджені. Зазначений підхід ефективний за умови повної прозорості та достатності інформаційного обміну між учасниками планування доходів бюджету [21].

Вітчизняні та російські науковці до найбільш уживаних підходів стратегічного планування надходжень бюджету відносять такі:

1. Експертні оцінки застосовують у випадках, коли інформаційний матеріал, який характеризує розвиток об'єкта у минулому, недостатній. Вони побудовані на інформації, отриманій за оцінками спеціалістів – експертів.

2. Економетричне та статистичне моделювання, серед яких застосовуються екстраполяція сучасних тенденцій в оподаткуванні на певний майбутній період, методи, створені теорією статистики прийняття рішень, імітаційні методи, регресивні й кореляційні методи, багатовимірні методи, прогнози на основі нормативних розрахунків.

3. Коефіцієнтний підхід, суть якого полягає у вивченні економічної кон'юнктури в минулому та сучасному періодах й застосуванні відповідних коефіцієнтів (наприклад, індексів інфляції) щодо фактичних результатів виконання бюджетів (планування «від досягнутого»), та балансовий, який ґрунтується на обов'язковому збалансуванні потреб у фінансових ресурсах з джерелами їх формування.

4. Детерміністичний підхід (у тому числі підхід на основі оцінки еластичності) та підхід, що базується на показниках податкових декларацій.

Таким чином, як показують міжнародна практика та дослідження вітчизняних науковців, важливою складовою стратегічного бюджетного планування є багатоаспектний аналіз факторів, які впливають на формування бази з окремих видів доходів бюджету, групування цих факторів й застосування комбінованого підходу до стратегічного планування бюджетних надходжень. Зауважимо, що кожний окремий вид доходів бюджету має свою специфіку планування та прогнозування, тому необхідно використовувати різні підходи для визначення їх очікуваних значень. Так, найменш прогнозованими є неподаткові надходження

бюджету та доходи від операцій з капіталом, бо їх важко зіставляти систематично з конкретною базою через їх непостійний характер. Тому доводиться значною мірою спиратися на суб'єктивні оцінки визначення їх очікуваних показників у прогнозованому періоді.

З урахуванням вищевикладеного запропонуємо наступні підходи до стратегічного планування доходної частини бюджету, репрезентативними для економіки України (рис. 1):

- сценарний, інтегрований,
- детермінований,
- економетричний,
- екстраполяційний
- експертний.



Рис. 1. Підходи до стратегічного планування доходної частини бюджету

Сценарний підхід є одним з основних підходів стратегічного планування, активно використовуваний останні три десятиліття більшістю західних компаній. Головний інструмент сценарного планування – сценарний аналіз, свого роду метод опису логічно послідовного процесу, події, виходячи зі сформованої ситуації, з урахуванням тимчасових оцінок. Сценарний аналіз повинен надавати набір детальних описів послідовності подій, які з прогнозованою вірогідністю можуть привести до бажаного або запланованого кінцевого стану або до можливих наслідків, при розглянутих варіантах розвитку.

Основним змістом сценарного підходу стратегічного планування є конструювання, створення різних і однаково правдоподібних варіантів розвитку майбутнього, що є добре структурованими та логічними. У сценарному плануванні розглядаються ситуації, коли в силу одночасної зміни багатьох факторів, характер якого заздалегідь невідомий, можливе виникнення різних ситуацій, в яких може

опинитися об'єкт, що вивчається. Тому складання сценарію зазвичай починають з виявлення відносно простих ознак ситуації, переходячи пізніше до більш складних і більш спеціалізованих. Враховуючи характер залежностей, що описуються за їх допомогою, у процесі аналізу відбувається коригування цих ознак, що дозволяє більш точно описати дану ситуацію або об'єкт, що вивчається. Застосування сценарного підходу може стати основою для найбільш ефективного стратегічного планування неподаткових доходів бюджету, що забезпечує багатоваріантність розрахунків на основі економіко-математичних методів й моделювання, вибір оптимального варіанту; перехід до багатоваріантного складання бюджетної стратегії.

Інтегрований підхід – це метод стратегічного планування, який інтегрує процеси макроекономічного прогнозування та стратегічного планування доходів бюджету. Повна інтеграція цих процесів – вкрай складне технічне завдання, тому поширеним є проміжне рішення (між прийняттям макроекономічного прогнозу як даності й спробами повністю інтегрувати стратегічне планування доходів бюджету в макроекономічний прогноз). Таким проміжним рішенням стали інтегровані моделі, які спочатку розраховують початковий макроекономічний прогноз, використовують його для прогнозу бюджетних показників простішими методами, після чого отримані похибки використовують для налагодження макроекономічного прогнозу. Ця процедура повторюється кілька разів, доки показники двох моделей не будуть узгоджені.

В основі даного підходу лежить вибір методів для конкретного випадку та має такий алгоритм: I етап – з'ясувати, які зміни відбулися в податковій системі за поточний період; II етап – оцінити еластичність більшості основних категорій баз оподаткування; III етап – урахувати вплив будь-яких державних заходів щодо податкових надходжень, передбачених на прогнозований період.

Детермінований підхід – розрахунок планових значень на підставі визначеної у вигляді функції, формули або алгоритму зв'язку між результативним показником (податковими доходами) і макроекономічними показниками – факторами. Це умовний метод стратегічного планування податкових надходжень (статистичні та динамічні моделі), що використовується для отримання прогнозних значень агрегованих надходжень та врахування прямих ефектів впливу на податкову базу і структуру податків.

При детермінованому підході встановлюється функціональна залежність надходжень бюджету від визначальних їх факторів на основі статистичних та динамічних моделей прогнозування та агрегування даних. Статистичні моделі базуються на даних про податкові бази й податкових надходженнях, динамічні – на інформації тільки про надходження за періоди, що передують планованому.

Даний підхід базується на одержанні оцінок еластичності податкових надходжень за базою оподаткування. Припускається постійність відношень між прогнозованою змінною та певним іншим фактором (наприклад, економічним чи демографічним змінним фактором). Може використовуватися для оцінювання податків, пов'язаних із конкретною кількістю проданих чи куплених товарів. Він забезпечує достатню, хоча і не найвищу, точність прогнозу при простоті

використання методів.

Економетричний підхід – це стратегічне бюджетне планування на основі системи багатофакторного прогнозування, до якої належать регресивні моделі (адаптивні регресії), адаптивне згладжування, факторний аналіз, метод групового врахування аргументів, імітаційні моделі, багатовимірна фільтрація.

У регресійних (лінійних і нелінійних) рівняннях виражається залежність обчислювальних величин від зовнішніх впливів, при цьому залежна змінна одного рівня може одночасно виступати і як незалежна змінна іншого рівня. Регресійний аналіз використовується для дослідження форм зв'язку, що встановлюють якісні співвідношення між випадковими величинами досліджуваного випадкового процесу.

Перевагою регресійного методу варто вважати його універсальність, широкий вибір функціональних залежностей, можливість включення в статистичну модель як самостійну змінну фактора часу та достатню точність прогнозу. Однак обмежено застосовується для планування окремих видів надходжень до бюджету тільки на державному рівні внаслідок відсутності необхідних статистичних даних і складності методів.

Екстраполяційний підхід є найбільш поширеним й розробленим та передбачає, що на основі статистичних даних досліджуються закономірності й тенденції економічних явищ. Цей метод ґрунтується на припущенні, що незмінні фактори при розвитку даного явища в минулому будуть діяти й у майбутньому. При формуванні прогнозу з допомогою екстраполяції виходять з тенденцій зміни тих чи інших кількісних характеристик об'єкта. Екстраполюються оціночні, функціональні, системні та структурні характеристики.

Сутність методів прогнозої екстраполяції полягає у вивченні динаміки зміни економічного явища у передпрогнозному періоді й перенесенні знайденої закономірності на певний період майбутнього. Обов'язковою умовою застосування екстраполяційного підходу в прогнозуванні слід вважати пізнання й об'єктивне розуміння природи досліджуваного процесу, а також наявність стійких тенденцій в механізмі розвитку. Однак ступінь реальності такого роду прогнозів й, відповідно, міра довіри до них значною мірою обумовлюються аргументованістю вибору меж екстраполяції й стабільністю відповідності «вимірників» відносно сутності даного явища. Слід звернути увагу на те, що складні об'єкти, як правило, не можуть бути охарактеризовані одним параметром.

При екстраполяційному підході застосовуються такі загальновідомі в теорії статистики методи, як ковзні середні, експоненціальне згладжування, авторегресійні моделі, метод найменших квадратів. Підхід може застосовуватися як для планування окремих видів надходжень, так і агрегованих податкових надходжень. Основний недолік екстраполяційного підходу – недостатньо висока якість прогнозів, неможливість урахування змін макроекономічної ситуації в країні та регіоні. У той же час метод простий у використанні і базується на доступній статистичній базі.

Експертний підхід – інтуїтивне передбачення фахівця про зміну того чи іншого елемента оподаткування на основі великого досвіду бюджетного планування,

детального знання бюджетного та податкового законодавства, дослідження динаміки доходів бюджету.

Експертні методи застосовують у випадках, коли інформаційний матеріал, який характеризує розвиток об'єкта у минулому, є недостатнім. Вони побудовані на інформації, отриманій за оцінками спеціалістів — експертів. Експерт пропонує найкраще припущення про майбутні надходження до бюджету, покладаючись на свої спеціалізовані знання.

Експертний підхід є суб'єктивним, якість прогнозу в цьому випадку залежить від досвіду, знань та інтуїції фахівця. Оскільки до цього часу ще не створено необхідної статистичної бази для стратегічного планування доходів на основі математичних методів і моделей, в практиці широко використовується експертний метод.

До експертних належать методи індивідуальної і колективної експертної оцінки.

До складу індивідуальних експертних оцінок входять: метод «інтерв'ю», при якому здійснюється безпосередній контакт експерта зі спеціалістом за схемою «запитання – відповідь»; аналітичний метод, при якому здійснюється логічний аналіз певної прогнозованої ситуації, складаються аналітичні доповідні записки.

Методами колективних експертних оцінок є метод «комісії», «колективної генерації ідей» («мозкова атака»), метод «Дельфі», матричний метод. Ця група методів заснована на тому, що при колективному мисленні, по-перше, вища точність результату; по-друге, при обробці індивідуальних незалежних оцінок, що виносяться експертами, можуть виникнути продуктивні ідеї.

Для повної характеристики того чи іншого підходу, а також з метою порівняння різних підходів виділимо їх відмінні ознаки. Серед таких є наступні: зміст підходу, вихідна інформаційна база, методи планування, недоліки підходу, переваги підходу.

Порівняльна характеристика підходів до стратегічного планування доходної частини бюджету на основі виділених характерних ознак наведена в табл. 1.

Дані таблиці 1 дозволяють ідентифікувати кожен підхід за змістом, вихідною інформаційною базою, методами планування, перевагами та недоліками підходу; порівняти підходи стратегічного планування як за окремими ознаками, так і за їх сукупністю. Усі розглянуті підходи до стратегічного планування застосовуються в комплексі, не можна обійтися якимось одним із них, оскільки кожен допомагає вирішувати лише одну сторону проблеми.

Порівнюючи підходи, можна визначити, що для планування окремих видів надходжень можна застосувати всі підходи, а для агрегованих надходжень – екстраполяційний та експертний методи. На державному рівні найбільш поширеними є сценарний, детермінований та економетричний підходи, на місцевих рівнях – екстраполяційний, детермінований та експертний методи.

Таким чином, наведений аналіз сучасних підходів, які використовуються у міжнародній практиці стратегічного планування, дав змогу виділити та запропонувати підходи до стратегічного планування доходної частини бюджету, репрезентативних для економіки України.

Порівняльна характеристика підходів до стратегічного планування доходної частини бюджету

ВІДМІННІ ОЗНАКИ	ПІДХОДИ ДО СТРАТЕГІЧНОГО ПЛАНУВАННЯ ДОХОДНОЇ ЧАСТИНИ БЮДЖЕТУ					
	Сценарний	Інтегрований	Детермінований	Економетричний	Екстраполяційний	Експертний
Зміст	Конструювання, створення різних і однаково правдоподібних варіантів розвитку майбутнього, що є логічними та добре структурованими	Інтеграція стратегічного планування доходів бюджету в макроекономічний прогноз	Розрахунок планових значень на основі визначеної у вигляді функції зв'язку між надходженнями бюджету й факторами – макроекономічними показниками	Планування на основі системи регресійних рівнянь, в яких виражається залежність обчислювальних величин від зовнішніх взаємопов'язаних факторів	Розповсюдження встановлених в минулому тенденцій зміни надходжень бюджету на запланований період	Інтуїтивне припущення фахівця про зміну того чи іншого елементу надходжень бюджету
Вихідна інформаційна база	Сценарії надходжень бюджетних коштів у прогнозованому періоді	Виявлення тенденцій впливу будь-яких державних заходів щодо податкових надходжень у прогнозованому періоді	Прогноз факторів – макроекономічних показників. Надходження бюджету попередніх періодів	Багатомірні часові ряди надходжень бюджету й взаємопов'язаних факторів	Одномірні ряди динаміки надходжень бюджету попередніх періодів	Моніторинг доходів бюджету, аналіз бюджетного та податкового законодавства, оцінка заборгованості з надходжень до бюджету
Методи планування	Імітаційне моделювання; ситуаційний аналіз; трендовий аналіз, сценарний аналіз	Метод комбінування, Метод аналогій	Статистичні й динамічні моделі прогнозування, метод агрегування	Система лінійних та нелінійних рівнянь	Ковзні середні, експоненціальне згладжування, авторегресійні моделі, метод найменших квадратів	Методи індивідуальної і колективної експертної оцінки
Недоліки підходу	Розгляд декількох можливих результатів, хоча насправді кількість можливих результатів не обмежена	Складність процесу повної інтеграції	Не найвища точність прогнозу	Складність практичного застосування через складність моделей й відсутність необхідних статистичних даних	Недостатньо високий рівень прогнозів. Не враховує змін макроекономічної ситуації в країні та регіоні	Суб'єктивність прогнозу, його залежність від досвіду, знання та інтуїції фахівця, який здійснює планування
Переваги підходу	Дає можливість оцінити найбільш ймовірний хід розвитку подій й можливі наслідки прийнятих рішень	Достатня точність прогнозів	Простота й достатня точність прогнозів. Наявність необхідної статистичної бази	Найвища точність прогнозів	Простота використання. Доступність вихідної статистичної бази. Наявність необхідної статистичної бази	Застосовується при відсутності повної інформаційної бази

Застосування наведених підходів у вітчизняній практиці бюджетного планування сприятиме удосконаленню та диверсифікуванню інструментарію стратегічного планування доходів бюджету на різних рівнях економіки, оптимізації фінансових відносин й взаємозв'язків, визначенню показників і резервів збільшення доходів, прийняттю обґрунтованих рішень на підставі сценарних розрахунків, а також постане важливим кроком на шляху до розвитку стратегічного бюджетного планування в Україні.

Список використаних джерел:

1. Постанова ВРУ «Про Основні напрями бюджетної політики на 2013 рік» від 22.05.2012 № 4824-VI.
2. Постанова КМУ «Про схвалення Прогнозу Державного бюджету України на 2013 і 2014 роки» від 05.04.2012 р. № 318.
3. Постанова КМУ «Про схвалення основних прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку України на 2013 рік та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 31 серпня 2011 р. № 907» від 28.11.2012 р. № 1125.

4. Василик О.Д. Бюджетна система України: Підручник. – К.: Центр навчальної літератури, 2004. – 544 с.
5. Запатріна І. В. Бюджетний механізм економічного зростання / І. В. Запатріна. – К. : Ін-т соц.-екон. стратегій, 2007. – 528 с (30,7 друк. арк.)
6. Лисяк Л.В. Бюджетна політика у системі державного регулювання соціально-економічного розвитку України: монографія. / Л. В. Лисяк. – К.: ДНУ «АФУ», 2009. – 600 с.
7. Опарін В.М. Фінансова система України (теоретико-методологічні аспекти): монографія / Опарін В.М. – К.: КНЕУ, 2005. – 240 с.
8. Формування і функціонування бюджетної системи України: Монографія / С.О. Булгакова, О.Т. Колодій, Л.В. Єрмошенко, Ц.Г. Огонь та ін./ За заг. ред. А.А. Мазаракі. – К.: Книга, 2003. – 344 с.
9. Чугунов І.Я. Теоретичні основи системи бюджетного регулювання / І.Я. Чугунов. – К. : НДФІ, 2005. – 259с.
10. Чугунов І.Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І.Я. Чугунов, Т.Г. Затонацька, А.В. Ставицький. – К.: НДФІ, 2007. – 312 с
11. Юхименко П. І., Федосов В.М., Лазебник Л.Л. Теорія фінансів: Підручник / За ред. проф. В. М. Федосова, С. І. Юрія. — К.: Центр учбової літератури, 2010. — 576 с.
12. Бюджетний кодекс України від 08.07.2010 р. №2456-VI.
13. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI.
14. Зварич О.В. Середньострокове прогнозування доходів бюджету та їх взаємозв'язок з макроекономічними показниками / О.В. Зварич // Фінанси України. - 2011. - №8. - С.59-75.
15. Сибірянська Ю.В. Інноваційні підходи до прогнозування і планування доходів бюджету / Ю.В. Сибірянська, Г.М. Котіна // Фінанси України. - 2011. - №2. - С.72-85.
16. Закон України «Про державне прогнозування та розроблення програм економічного і соціального розвитку України» від 23.03.2000 № 1602-III.
17. Закон України «Про державні цільові програми» від 18.03.2004 № 1621-IV.
18. Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції вдосконалення системи прогнозних і програмних документів з питань соціально-економічного розвитку України» від 04.10.2006 № 504-р.
19. Постанова КМУ «Про розроблення прогнозних і програмних документів економічного і соціального розвитку та складання проекту державного бюджету» від 26.04.2003 № 621.
20. Указ Президента України «Про Стратегію економічного та соціального розвитку України «Шляхом європейської інтеграції» на 2004-2015 роки» від 28.04.2004 № 493/2004.
21. Федосов В.М., Юрій С.І. Бюджетна система: підруч./за наук. ред. В.М. Федосова, С.І. Юрія. — К. : Центр учбов. літератури, 2012. – 871 с.
22. Кокин А.С. Сравнительная характеристика подходов к планированию налоговых доходов бюджетов субъектов Российской Федерации / А.С. Кокин, А.В. Едронов // Финансы и кредит. – 2009. - № 47 (383). – С.2-11.